Fr. Spalkajš
v Veliki noči!
28. in 29./3. 1910.

III. UMETNIŠKA RAZSTAVA V PAVILJONU R. JAKOPIČA

SPOMLADANSKA RAZSTAVA

LJUBLJANA 1910

Umetniška razstava 1681

→ *v paviljonu R. Jakopiča* ←

Vstopnica 29/3. 10

Cena: 1 K

SEZNAM.

GROHAR Ivan — Škofjaloka

1. Pod Triglavom.
2. Snežni metež.
3. Mecesen.
4. Na sedlu.
5. Hiša na bregu.
6. V Gerajtah.
7. Sejalec.

JAKOPIČ Rihard — Ljubljana

Serija: „Pogled na križarsko cerkev“.

8. Megleno jutro.
9. Svež sneg.
10. Snežno vreme. priv. l.
11. Brezsolnčen dan.
12. Jasni se.
13. Solnce.
14. Vlažno.
15. Pomlad se bliža.
16. Večer.
17. Breze. priv. l.
18. Poletje.
19. Močvirje I.
20. Močvirje II. priv. l.
21. Pomlad.
22. Obrežje.
23. Ob Ljubljanici. priv. l.
24. Gabri.
25. V mraku.

26. Roman.
27. Pri klavirju.
28. Jesen I.
29. Jesen II.
30. Ikona priv. l.
31. V zelenju. priv. l.
32. V gozdu.
33. C_2 H_6 O. priv. l.
34. Prijazna jesen.
35. Jesensko solnce.
36. Iz posavja.

JAMA Matija — Laksenburg

37. Vrt.
38. Zgodnji sneg.
39. Ob potoku.
40. Iz Laksenburga,
41. Most.
42. Topoli.
43. Breze.
44. V megli.
45. Jesen.
46. Mlado drevje.

KLEMENČIČ Fran — Ljubljana

47. Starka.
48. Študija.
49. Deklica.
50. Portret.
51. Dolenjec.
52. Pri svetilki. priv. l.
53. Portret gosp. C. G. priv. l. Cv. Golar.
54. Krško.
55. Zimsko solnce.
56. Lastni portret. priv. l.
57. Starec.
58. Nandek. priv. l.

MAGOLIČ Srečko st. Ljubljana

59. Nokturno. = Franč. obrežje s cerkvijo

MAGOLIČ Srečko ml. Ljubljana

60. Zima.
61. Iz mestnega loga.
62. Jesensko jutro.

MYSZ Karel Bled

63. Portret.
64. Ženska glava.
65. Deček iz Rima.
66. Mrak.
67. Risba I.
68. Risba II.

PETROVIČ Nadežda Belgrad

69. V vrtu.
70. Pokopališče.
71. Andja.
72. Ladje na Savi.
73. Akt. akvarel. Grozno!
74. Stari Belgrad.
75. Glava. študija.
76. Zamorec.
77. Gola deklica. Le grozneje!
78. Drvar.
79. Pred nevihto.
80. Svetogorska ulica.
81. Portretna študija.
82. Akt, študija. Grozno!

83. Pirotski stari most.
84. Forum Romanum.
85. Stara ulica v Nišu.
86. Jelašničko hribovje.
87. Jesenski solnčni zahod.
88. Opevanje mrliča. Ha, ha!
89. Ciganska ulica v Nišu.
90. Niški cigani.
91. Ciganska vas.
92. Objokovanje mrliča. Ha, ha!
93. Žetev.
94. Žanjice. } Grozno!
95. Vaška ulica.
96. Senjski rudnik.
97. Zima.
98. V parku.
99. Pirotski trg.
100. Večer na Savi.
101. Pred viharjem.
102. Mrlič. Bog se usmili!
103. Večer na Nišavi.
104. Tkalice, akvarel. Grozno!
105. Sičevski predor, akvarel.

SMEREKAR Venceslav — Ljubljana

106. Materin portret, akvarel. Jako dobro.
107. Očetov portret, akvarel. Dobro

ŠANTEL Henrika — Gorica

108. Kmetica iz Monakovske okolice.
109. Deček, pastel.
110. Deklica, pastel.
111. Deček s pomarančami.
} Dobro!

ŠANTEL Šaša Pazin

Odro!

112. Na hodniku.
113. Berač.
114. Pierette I. risba.
115. Pierette II. risba.
116. Ex libris I. litogr.
117. Ex libris II. «
118. Ex libris III. »

VAVPOTIČ Ivan Idrija

119. Idrija.

ZAJEC Ivan Ljubljana

120. Kozakove sanje.
121. Slovenka.
122. Japonec.
123. Japonka.
124. Parižanka.
125. Bahantinja.
126. Herakles na razpotju.
127. Skica I.
128. Skica II.
129. Skica III.
130. Labud.
131. Vstajenje I. priv. l.
132. Vstajenje II.
133. Vaza I.
134. Vaza II,
135. Težaki.
136. Risba I.
137. Risba II.
138. Risba III.
139. Risba IV.

ŽMITEK Peter Ljubljana

140. V gaju.
141. V svojem kotičku.
142. Na študijah.
143. Ribiči.
144. Ribiška koča.
145. V zavetju.
146. Ostanki barke.
147. Jesen.
148. V grapi.
149. Odlezel je sneg.
150. Jadrnice.
151. Beneški motiv I.
152. Beneški motiv II.
153. Hišica.
154. Pod solnčnikom.
155. Gozdna tišina.
156. V parku.
157. Lagune.
158. Morska plima.
159. Podrtija.
160. Razvalina Gallenberg. Dobro!
161. Brez posla.
162. Na potovanju. Tudi še!
163. Ob Gradašici.
164. Prvi sneg.
165. Na odprtem morju.
166. Iz Gradeža.
167. V gozdu.
168. Solnčni blesk.
169. Za hišo.
170. Morski pojavi.
171. Coklar, akvarel.
172. Dvorišče, »
173. Ob Sušici, »
174. Vid iz Toplic, akvarel.
175. Iz Jesenic, »
176. Spomladi, »
177. Po solnčnem zatonu.
178. Koncem marca.
179. Ljubemu, priv. l.

V gaja!

180. V Močilah, priv. l.
181. Robiček »
182. Poletni dan »
183. Pogled na Vič.
184. Ribe.
185. Mrak.
186. Naslada.

Grozna kompozicija! Kronika! Kaša! Odrezljena glava! Ja ta okvir!

UMETNIK IN OBČINSTVO.

Različna so mnenja in kritike posebno takih ljudi, ki silijo z nestrokovnjaško izobrazbo v ospredje, obsojajo umotvore na način, kateri je škodljiv pojmovanju resnične umetnosti. Sili me, da na podlagi svojega osemnajstletnega temeljitega proučavanja in izvajanja obrazujoče umetnosti podam nekatere nazore in razjasnim stališče umetnikov napram javnosti.

Čul sem šaljiv toda značilen izrek moža, čegar sin je nadarjen in naobražen pisatelj, od katerega je prejel pismo sledeče: »Rad bi potrosil še toliko, da se moj fant navadi po dolgoletnih študijah še razločno pisati.« Ni mu bilo na tem, da razbere skladno vsebino, pisano od veščaka, marveč zahteva človek, kateri zna za silo pisati in brati, naj se priznan pisatelj navadi še pisati. To je čudno! Podobno se godi obrazujočim umetnikom, posebno slovenskim, ko umetniško nevešče občinstvo zahteva od njih, naj izvajajo svoja dela tako, kakor si ono želi, da bi jih brez truda razumelo. To je napačno, dokazano je, da umetnosti ni vstvarila množica!

Pri narodih, kjer se je gojila umetnost, se je množica potom danih pojavov izobraževala, skrbela je za primerni razvoj in podpirala stremljenja umetnikov. Pri nas je žal še drugače. Umetniki se leta in leta trudijo v tujini, da si čim več osvojijo znanja, katero naj bi jim

omogočilo izražati svoje duševne pojave ter potom svojih proizvodov širijo kulturo med svet in narod, kateremu slučajno pripadajo. Slovenski umetniki so z lastnim trudom in požrtvovalnostjo zanesli po svetu svojo umetnost, bolj kulturen svet jo je priznal in se izrazil o njej pohvalno. Da tedaj eksistira umetnost pri Slovencih, gre v tem edinole zasluga umetníkom.

Narod, kateri ni vpošteval umetnosti se ni povspel na pravi kulturni višek. Čuje se tudi pri nas, da lehko pogrešamo umetnost. Javnost se je premalo brigala za njo, da celo ovirala je čestokrat razvoj njen, v tem pogledu je torej naše ljudstvo zaostalo; zategadelj tem večja razdalja med njim in resnostremečimi umetniki. Gotovo krivda ne zadene tega, kateri je s trudom napredoval, temveč onega, ki je udobno zaostal!

Mnogo se je proti umetnosti in njenemu razvoju celo tudi pisalo. Zadostuje, ako omenim članek »Tujci« v »Novicah« LX. 1902, za časa II. slovenske umetniške razstave v Ljubljani in sedajnim razmeram prikladen podlistek pod zaglavjem »Umetnost« v »Slovenskem Narodu« 6. novembra 1909, kjer se smeši takozvan »boljši človek«, ki tarna, da ga je bog obremenil z umetniško navdahnjenimi otroci.

Živimo v dobi hipnega razvoja, nervozno stremi vse za napredkom in narod, kateri tega ne uvažuje, zaostane.

Umotvore naj se ne presoja po zastarelih ali napačno prisvojenih principih, naj se ne čaka da prej nego se jih ogleda izide kritika, od katerih so mnoge celo škodljive. Skuša naj si posameznik vzgajati umetniški čut potom pogostega opazovanja umotvorov in narave. Občuti naj prvo sam, da tiči v umotvorih lepota umetnosti; ako je sposoben se v isto vglobiti, tedaj šele ima umotvor zanj pomen. Obračuna naj sam s seboj in določi, kaj je lepo, umetniško.

Pri opazovanju umotvorov imajo predvsem izginiti predsodki, kaj naj predstavlja umotvor, bodisi figuralne, pokrajinske ali katerekoli vsebine. Opazovalec naj se skuša uglobiti v predočeno brez napačnih pomislekov; naj ne zahteva takoj posameznosti; vgleda naj se v celoto, katera se stopnjevano sama začne deliti. Treba si je izbrati primerno daljavo,

najmanj velikost diagonale umotvora. Prilika mi je bila, da si je razlagal priprost človek, da celo otrok, kateri še ne pozna predsodkov, umetniške utise bolj pravilno, nego oni katerega prva misel je ali je predmet tak, kakoršnega je on kot laik navajen videti. Pri opazovanju umotvorov je bolj važen občutek nego razmišljevanje.

Resnica je, da sodijo ljudje o jednem in istem umotvoru različno, s prepričanjem, da ima vsakdo prav, dasi ne ve zakaj. Dokazano je čestokrat, kar ugaja javnosti, da nima prave umetniške vrednosti.

Zgodovina priča, da se menjava umetniški ukus občinstva po modi, različni so tudi nazori narodov, katerih se ne da prezreti. Da cenimo umotvore Grkov, Rimljanov in dr., ima to zgodovinsko vzgojevalni pomen, napačno pa je, ako se zahteva, da se mora sedaj tako vstvarjati. Brez lastnega prepričanja je zanimanje za klasicizem ali romanizem brezpomembno. Kar je bilo, spada v preteklost, sedanjost pa se naj razvija času primerno.

Množica, katera ne sklepa samostojno, se ne razvija duševno, ni sposobna razločevati lepoto, za njo je umetnost brezpomembna. Kulturno-politično se je pač mogoče podvreči avtoriteti, umetnost pa je brez spon, razvijati se mora prosto, drugače zaide v šablonstvo in se sama zamori.

Lajiki po večini razmotrivajo umotvore s treh stranij: empirično-predmetno, tehnično in dekorativno. To je vse le zunajno in ni s pravim umotvorom v nikaki zvezi.

V preobratih na umetniškem polju se opaža, da se je mnogo posvečalo pozornosti tem trem skupinam. V vseh teh strujah se lehko giblje umetnost brez škode, glavno pa je vendarle, koliko nudi umotvor resnično umetniškega čuta, le to je stalno. Kar je lepo, se ima kot tako občutiti, ne more pa biti drugače nego lepo. Seveda so nazori o lepoti različni, nekaterim ugaja to, kar drugi grajajo. Kar smatra Evropec za najlepše, najde Avstralec lehko za najgrše. Ako uvidimo prvič japonsko umetnost, nam je zoprna, ker nas pa le nekaj vabi, ogledamo si jo ponovno, sprijaznimo se ž njo, nazadnje se nam pa čudno zdi, kako je bilo to mogoče, zdi se nam znana, kakor bi bila naša, a ne japonska. Tako z drugimi!

Ker so umotvori različni, zato jih nekateri pojmujejo, drugi ne. Odvisno je tudi od tega, kakšne oblike zaslužijo glavne pažnje, da bolj celotno učinkujejo. Predmetnost in tehnične povdarke pa se ima izključiti.

Dobre umetniške kritike so zelo redke, zato pa tem več škodujejo slabe. Težje je najti dobrega umetniškega kritika nego umetnika.

K presojevanju umotvorov in njih umetniške vrednosti je potreba samostojnega prepričanja in globokega umetniškega čuta.

Umetniško vrednost določa umotvor sam, ne pa to kar ima predstavljati. Jedno in isto osebo lehko portretira več umetnikov, vsak jo izvrši po svoje ter so si medseboj različne. Dasi je predočena jedna oseba, nastane tolika razlika, da ko bi nastal čudež, in bi isti portreti oživeli, bi bile to različne individualnosti, najbržje pa nobena ne slična modelu. Vsaka bi imela svoj temperament, svoj nrav, originalu pa bi bile samo podobne.

Slike iz 15. stoletja zahtevajo drugačnega opazovanja nego one iz prejšnjih časov. Na Rafaelovi sliki je spajati pokrajinske obrise z figuralnimi, da zjednačenje njih deluje celotno. Nasprotno pa se ima razmotrivati slike iz prejšnjega stoletja z drugega stališča, opazovanje njih po zgoraj navedenem načinu bi povzročalo neskladnost in izražalo nekaj, kar umetnik ni nameraval. Risbo je opazovati drugače nego oljnato sliko, kip drugače nego relif.

Naj si bo izklesan kos marmorja, ki slučajno predočuje Venero, bodisi da so barve nanešene na platno tako, da sestav njih izraža pokrajino ali kar si bodi, vse ima pričati o umetnikovih čuvstvih. Da li so predočene mirne ali gibajoče, kompaktne stvari ali zračni pojavi, solnčna svetloba ali težko megleno ozračje, vse to so le sredstva, s katerimi izraža umetnik svoja duševna razpoloženja.

V renesančni dobi so se stavile umetnikom jednake teme, recimo Madon, pa vendar kolika razlika v izvedbah. Bilo je občinstvo vsaj toliko razumno, da so stavili umetniku snov, izvršitev pa so prepustili njemu kot strokovnjaku. Danes pa v mnogih slučajih ljudstvo kar narekuje izvršitev, tehniko in smer, kakor bi se dalo vstvarjati umotvore kar po notah.

Ponavljanje podobnih si snovi je vzgojevalo samostojnost umetnikov, glede njim lastne sposobnosti, pri ljudstvu pa, ki je začelo primerjati umotvore, je rastlo zanimanje s čisto umetniškega stališča.

Pogosto se čuje danes, da naj napravljajo umetniki klasične stvari; to je povsem napačno! Kako more umetnik vstvarjati klasično, ko vender živi v dobi razvoja, v času ko posebno slikarstvo stoji više čim kedaj preje. O zlorabi klasicizma nam dosti jasno priča žalosten neoklasicizem, ki se je gojil pred nekaj desetjetji in baš on povzročil, da se je začelo iskati nova pota, pota napredka, ne pa nazadovanja. Dajte umetniku snov, toda pustite ga, da jo izvede po svoji sposobnosti, gotovo bode nastal umotvor svoje vrednosti, objednem pa pričal o índividualnosti avtorja.

Subjektivni nazor umetnika je že sam na sebi nekaj določenega. Izrazitost njegovih stremljenj priča o resnici, zategadelj se pojavljajo značajna svojstva, katera kažejo čudaka. Vstvarjanje njegovo je zrcalenje duše, na katero upliva okolica. Na drugo osebo jednaki dogodljaji lehko povzročajo drugačne učinke, kakor tudi jedna in ista oseba lehko pojmi v drugačnih okoliščinah različne vtise.

Umetnik se mora osamosvajati, delovati po lastnih mu občutkih in sposobnosti. Na ta način postanejo njegova dela umetniško vredna in zanimiva za opazovanje. Njemu je predmet postranska stvar, dobro naslikana zeljnata glava ali gruča krompirja ima večjo vrednost, nego slabo izveden lik Madone. Tudi materijal je brezpomemben. Dober umetnik lehko napravi iz najslabših pripomočkov boljši umotvor, nego slab iz najdragocenejših.

Da predmet v umetnosti nima veljave, o tem najbolj jasno priča glasba, ko se predmetov ne vidi, vendar pa nastajajo močni vtisi zvenečih akordov. Naslikano žitno polje je lehko največji umotvor, ne da bi bil obdelan le jeden klas, n. pr. pri Rembrandtu.

Kdor je brezčuten, tega umetnost ne zanima, vtisi so zanj brez pomena in ostane kakor je bil —. Neverjetno!

Ljubljana, meseca januvarja 1910.

P. Žmitek.

Knjižnica Kr. Univerze v Ljubljani